

4-26-2020

THE ROLE OF AFGHANISTAN IN DIPLOMACY OF BUKHARA EMIRATE (XVIII-XIX CENTURIES)

Jakhongir Gulmurodovich Zaripov
lecturer at the department of world history, BSU

Asrorogli Akhmadov Akhmadjon
Master student, BSU

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu>

Part of the [History Commons](#)

Recommended Citation

Zaripov, Jakhongir Gulmurodovich and Akhmadjon, Asrorogli Akhmadov (2020) "THE ROLE OF AFGHANISTAN IN DIPLOMACY OF BUKHARA EMIRATE (XVIII-XIX CENTURIES)," *Scientific reports of Bukhara State University*. Vol. 3 : Iss. 2 , Article 4.

DOI: 10.52297/2181-1466/2019/3/2/4

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol3/iss2/4>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific reports of Bukhara State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

UDK: 94:341.76:327.82[575/1/581]17-18

BUXORO AMIRLIGI DIPLOMATIYASIDA AFG'ONISTONNING O'RNI (XVIII-XIXASRLAR)

РОЛЬ АФГАНИСТАНА В ДИПЛОМАТИИ БУХАРСКОГО ЭМИРАТА (XVIII-XIX ВЕКА)

THE ROLE OF AFGHANISTAN IN DIPLOMACY OF BUKHARA

EMIRATE (XVIII-XIX CENTURIES)

Zaripov Jahongir Gulmurodovich*BuxDU jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi***Ahmadjon Asroro'g'li Ahmadov***BuxDU jahon tarixi kafedrası magistri***Zaripov Jakhongir Gulmurodovich***lecturer at the department of world history, BSU***Akhmadjon Asrorogli Akhmadov***Master student, BSU*

Tayanch so'zlar: Afg'oniston, Buxoro, hamkorlik, savdo-sotiq, diplomatiya, "Pall-Mall", aloqalar, amir, qushbegi, qozi, karvonyo'li, ichki va tashqi savdo, savdogar.

Ключевые слова: Афганистан, Бухара, содружество, купля-продажа, дипломатия, "Палл-Малл", отношения, эмир, кушбеги, судья, путь каравана, внутренняя и внешняя торговля, торговец.

Key words: Afghanistan, Bukhara, cooperation, trade, diplomacy, "Pall-Mall", relations, emir, qushbegi, kazi, caravan road, Internal and external trade, merchant.

Mazkur maqolada Buxoro amirligining tashqi siyosatida qo'shni davlat Afg'onistonning o'rni va roli yoritilgan. Ikki davlatning XVIII-XIX asrlar tarixi manbalar va adabiyotlar orqali tahlil qilingan. Ushbu ikki davlat o'rtasidagi aloqalarning bir ko'rinishi savdo-sotiq ko'rinishida bo'lib, bu jihat keying asrlarda yana ham ko'payganligini ko'ramiz. Ikkinchi jihat esa siyosiy manfaatlar negizida bo'lib, bunda har ikki davlat amirlarning manfaatlari to'qnashganligini ko'ramiz.

В данной статье на основе исторических материалов рассмотрены роль и место Афганистана во внешней политике Бухарского эмирата в XVIII-XIX веках. Одним из аспектов отношений между двумя странами является торговля, которая, как мы видим, увеличилась в последующие столетия. Второй аспект основан на политических интересах, в которых сталкиваются интересы эмиров обеих стран.

In this article, in foreign policy of Emirate of Bukhara the place and role of neighbor Afghanistan are written. The history of both countries in XVIII-XIX centuries is analyzed with literatures and sources. One aspect of the relationship between the two countries is in the form of trade, which we see has increased in the following centuries. The second aspect is based on political interests, in which the interests of the emirs of both countries collide.

Kirish. Afg'oniston va Buxoro amirligi o'rtasidagi o'zaro aloqalar XVIII asrga kelib ancha jonlandi. Chunki, bu davrda Afg'onistonda rasman yangi sulola durroniylar imperiyasiga 1747-yil asos solinadi. Buxoro amirligida esa 1753-yilda mang'itlar sulolasining hukmronligining o'rnatilishi bilan o'zaro aloqalar jonlangan. Ushbu ikki davlat o'rtasidagi aloqalarning bir ko'rinishi savdo-sotiq ko'rinishida bo'lib, bu jihat keying asrlarda yana ham ko'payganligini ko'ramiz. Ikkinchi jihat esa siyosiy manfaatlar negizida bo'lib, bunda har ikki davlat amirlarning manfaatlari to'qnashganligini ko'ramiz.

Mavzuning manbashunosligi va tarixshunosligi: Buxoro amirligi diplomatiyasida Afg'onistonning o'rni va roli mavzusini yoritishda Туркестанский сборник материалларидан foydalanildi. Shuning bilan birgalikda Аненкова М.Н. Отношения Англо-Индийских владений к северо-западным соседям. – С.-Петербург 1874, Sayyid Mansur Olimiy Buxoro – Turkiston beshigi. fors tilidan Halim To'rayev tarjiması Buxoro – 2004-yil, Hayitov Sh.A., Mirzoyev Sh.M. Afg'oniston tarix ko'zgustida. - Buxoro., "Durdona", 2018-yil, Shodiyev J.M Buxoro amirligi davlatchiligining rivojlanishi. - Toshkent., 2010-yil, kabi adabiyotlar tahlil qilindi. Shuning bilan birgalikda Q. Rajabov [1, 37] J. Ergashev [2, 108-110.], M.Orziyev, Rizayev B. [3, 155-157], J.

Hayitov, Sh. Mirzayev [4,156-159] kabilarning ayrim maqolalari mavzu mazmunini ochib berishda yordam berdi.

Mavzuning asosiy mazmuni: Buxoro amirligi (1753-1920-yillar) ning mang'itlar sulolasi hukmronlik yillarida tashqi aloqalar va amirlik diplomatiyasi bilan bog'liq jihatlar hali to'liq o'rganilmay kelayotgan va va tadqiqotchilar oldida turgan asosiy vazifalardandur. Lekin shunday bo'lsada Buxoro amirligining ayrim amirlari davrida bir qancha davlatlar xususan, Rossiya, Usmonli turklar imperiyasi, Eron, Hindiston, Xitoy va Afg'oniston davlatlari bilan diplomatik, hamkorlik, savdo-sotiq, elchilik kabi olib borgan aloqalarini ko'rishimiz mumkin.

Shu bilan birga, bizgacha etib kelgan ma'lumotlarni tahlil etish orqali mang'it hukmdorlaridan amir Haydar, amir Nasrullo, amir Muzaffar va amir Abdulahadlar hamda qisman amir Said Olimxon davrida diplomatik aloqalar bir muncha faol kechganligini ko'rishimiz mumkin.

Bunda y xulosaga kelish uchun quyidagi jihatlar asos bo'lganligini qayd etish o'rinli deb hisoblaymiz:

Birinchiidan, ushbu amirlar hukmronligi yillariga oid diplomatik yozishmalar, xatlar va hujjatlar ko'proq saqlangan;

Ikkinchiidan, ushbu davrda Buxoro amirligi va boshqa davlatlar bilan diplomatik munosabatlar o'rnatishga keng e'tibor berilgan;

Uchinchiidan, olib borilgan tashqi siyosat o'z navbatida, amirlikda savdo-sotiqni rivojlantirishga, yangi ta'lim usullarini kirib kelishiga, sanoat, qurilish va ishlab chiqarish sohalarida muayyan darajada o'zgarishlarga olib kelgan;

To'rtinchiidan, aynan ushbu davrga kelib davlat hokimiyatini amalga oshirishda yuzaga keladigan muammolarni huquqiy vositalar asosida hal qilishga e'tibor qaratilgan [5, 44-45].

Amir Haydar hukmronligi davrida O'rta Osiyo davlatlari – Xiva va Qo'qon xonliklari, Rossiya, Eron, Afg'oniston, Xitoy hamda Usmoniylar davlati bilan xalqaro iqtisodiy, madaniy va siyosiy-huquqiy munosabatlarni shakllantirish maqsadida elchilik aloqalarini yanada mustahkamlashga harakat qilingan. U o'z sulolasidan bo'lgan boshqa amirlardan farqli o'laroq, mang'itlar hukmronligini mustahkamlash, ichki va tashqi muxoliflarga qarshi kurashda qator muvaffaqiyatlarni qo'lga kiritishga erishgan davlat boshlig'i sifatida ajralib turadi [6, 44-45].

Amir Haydar davlatni boshqarishda asosan tashqi munosabatlarga e'tibor qaratadi, xususan, u afg'on hukmdori Ahmad Shoh Durrioniyning o'g'li Sho'ja al-Mulkom bilan ikki mamlakat o'rtasida o'zaro do'stlik rishtalarini qayta tiklashga muvaffaq bo'lgan [7, 21].

Buxoro amiri Amir Shohmurod davrida Buxoro amirligining tashqi siyosati asosan Afg'oniston va Eron mamlakatlari bilan bo'lib, unda doimiy harbiy to'qnashuvlar bo'lib turganligiga guvoh bo'lamiz. Tarixchi olim va shoir Mirzo Sodiq Jondoriy (to'liq nomi: Mirzo Muhammad Sodiq ibn Abduvali Munshiy Jondoriy; XVIII asr 50-yillari – 1819) ning fikriga qaraganda, Amir Shohmurod har yili qizilboshlar (Eron shialari) ga qarshi Xurosonga harbiy yurishlar uyushtirib, Mashhad va Tehrongacha borgan. U 20 martadan ortiq harbiy yurishlar qilgan. Amir Shohmurod Xurosonning boshqa qismi – Balx viloyati uchun afg'onlarning Durrioniylar davlati hukmdori Temirshoh ibn Ahmadshoh Durrioniyga qarshi urush olib borgan. Balx viloyati hududi avval Buxoro xonligiga qaragan. So'ngra bu hududlarni Eron shohi Nodirshoh Afshor (hukmronlik davri; 1736-1747) bosib olgan edi. Nodirshohning vafotidan so'ng 1852-yilda bu hudud durrioniylar tomonidan bosib olingan. Tarixiy manbalarda Chahor viloyat – Chor viloyat nomi bilan mashhur bo'lgan Andxuy, Shibirg'on, Saripul, Aqcha (Oqcha) viloyatlari aholisi asosan o'zbeklar va qisman tojiklardan iborat bo'lgan. Shuning uchun ham Balx va Aqcha aholisi afg'onlarga qarshi qo'zg'alon ko'tarib, 1788-yili Amir Shohmuroddan harbiy yordam so'rashgan. 1789-1792-yillarda o'zbek va afg'on qo'shinlari o'rtasida Kalif va Aqcha viloyatlarida bo'lgan janglarda Amir Shohmurod qo'shinlarig'olib chiqqan. Har ikki o'rtada sulh tuzilib, Balx, Maymana va Andxuy Buxoroga qaytarilgan, Badaxshon qisman afg'on davlati tasarrufida qolgan [8, 37].

Shunday qilib, Shohmurod Amudaryoning o'ng qirg'og'idagi oldingi Buxoro yerlarini qaytarib olish uchun Afg'on hokimi Temurshoh ibn Ahmadshoh Durrioniyga (1772–1792 y.y.) qarshi urushlar olib bordi. XVIII asrning boshlarida ushbu yerlar, ya'ni Balx, Maymana, Andxuy Afg'on davlati asoschisi Ahmad shoh Durrioniy (1743–1773 y.y.) tomonidan bosib olingan edi. Qisqa muddatli janglardan so'ng (Oqchi degan mavzega yaqin joyda) Shohmurod bilan Temurshoh o'rtasida sulh tuzilib, ushbu sulhga muvofiq Amudaryo ikkala davlat, ya'ni Buxoro

bilan Afg'oniston o'rtasida chegara deb belgilandi. Maymana va Andxo'y Buxoro tobeligiga va Balx bilan Badaxshon afg'onlar itoatiga kirdi.

Mang'it amirlarining so'ngi vakili amir Sayyid Olimxon (1910-1920) hukmronligi yillarida davlatda tashqi siyosiy va diplomatik masalalar deyarli mustamlakaahamiyatiga ega bo'lgan. Bu davrga kelib Buxoroamirligi faqatgina Afg'oniston davlati bilan Chor hukumatiga qarshi kurashish maqsadida yashirin diplomatik aloqalarni olib borgan edi.

Chor Rossiyasi qo'laganidan keyin Muvaqqat hukumat va Buxoroamirligi o'rtasida kelishuv tuzilib, unga Muvaqqat hukumat tarafidan A.G. Preobrajenskiy va amir Sayyid Olimxonlar imzo chekadilar. Ushbu kelishuvdan ustamonlik bilan foydalangan amir Sayyid Olimxon mustaqillik uchun kurashish maqsadida qo'shni davlatlardan, xususan, Afg'onistondan madad so'raydi. Afg'on davlatidan Buxoroga muxtor vakil sifatida tayinlangan Muhammad Valixon amirga tashqi siyosiy masalalarda o'zining kerakli maslahatlarini berib, din va millat uchun yakdil kurashda tayyor ekanligini bildiradi hamda Fazl Ahmadxon boshchiligida ikki yuz nafar askar, ettita to'p va shuncha filni yuboradi.

XIX asrning oxiri va XX asr boshlarigaqadar Zarafshon vodiysi (Buxoro amirligi) aholisi o'z xo'jaliklarida chorvachilikning qo'ychilik, qoramolchilik, yilqichilik, tuyachilik va qisman parrandachilik tarmoqlari bilan shug'ullangan.

Chorvachilikning rivojlanish darajasi bu davrda Buxoro Amirligida O'rta Osiyoning boshqa jo'ylariga qaraganda past edi. U aholining talabini to'la qondira olmas edi. Masalan Buxoro shahrida o'rta hisobda har kuni 6 000 qo'y so'yib sotilgan. Shu tufayli aholi ehtiyojini qondirish uchun chorva mollarining ma'lum qismini chetdan keltirishga majbur bo'lganlar. Bu ish bilan chorvador sanoatchilar, mol jaloblari shug'ullangan. Ular Shimoliy Afg'onistondan yiliga deyarli 100 ming bosh qo'y keltirganlar. Shundan ozrog'i Toshkentda, katta qismi Zarafshon vodiysi(Buxoro amirligi)ga sotilgan [9-82].

Bundan tashqari XIX asr ikkinchi yarmiga qadar Buxoro va Afg'oniston o'rtasida bevosita savdo-sotiq aloqalari keng miqyosda olib borilgan. Buxoro-Kobul (Afg'oniston) savdo-sotiq munosabatlarida karvon savdosi muhim ahamiyat kasb etib, hindistonlik savdogar Mir Halimning yozishicha ikki mamlakat o'rtasidagi yillik savdo aylanmasi 10-15 ming tuya yukni tashkil etgan. Afg'oniston va Buxoroni tutashtiruvchi savdo-sotiq va karvon yo'llarida 200-300 tuyalik karvonlar qatnovi muntazam bo'lib turgan [10-4].

Buxoro amirligining tashqi siyosatida Afg'onistonning o'rni sezilarli darajada bo'lib Buxoro amirligining tugatilishi jarayoni bilan bog'liq masalada Turkfront qo'mondoni M.V. Frunze ham amirlikni egallashda unga Afg'oniston bilan harbiy ittifoq tuzganligini bahona qilgan. Xususan Turkfront qo'mondoni M.V. Frunze harbiy harakatlarni tezlashtirishni so'rab 1920-yil 31-iyulda V.I. Leninga : "... Buxoro amiri bizga qarshi hujumga zo'r berib tayyorlanmoqda. U Afg'oniston bilan harbiy ittifoq tuzdi. Amirlik shu tariqa yashab tursa sharqdagi bizning barcha siyosatimiz qo'l-oyoqsiz qoladi" [11, 75-76] kabi xatidan ham bilish mumkinki Buxoro amirligi va Afg'oniston o'rtasidagi diplomatik aloqalardan rus hukumati vakillari ham xabardor bo'lgan. Va bu ikki davlatning diplomatiyasidan xavsirab turgan.

Buxoro amirining afg'onlardan yordam so'rashi bilan bog'liq ma'lumotlarning birida Muzaffarxonga afg'onlaramirga mablag', qo'shin bilan emas, balki amirlik erlaridan o'tib, o'zlari mustaqil ravishda ruslar bilan jang qilish talabini qo'yganlar. Buxoro amiri afg'onlarning beg'arazligiga shubha bilan qarab, ularning bu taklifini rad etadi [12, 137]. Manbada ushbu harbiy yordam Afg'onistondagi qaysi siyosiy rahnamodan so'ralganligi keltirilmagan. Chunki, 1865-yil Erjardagi jangda amir Muzaffar mag'lubiyatga uchrach, Buxoro qo'shinlarining rus armiyasiga jiddiy qarshilik ko'rsata olmasligi aniq bo'lib qolgandi. Afg'onistonda esa, 1863 yil amir Do'stmuhammadxonning vafotidan keyin uning o'g'illari hokimiyat uchun o'zaro kurash olib borayotgan edilar. Sheralixon, o'z akalari Afzalxon, Azimxonlar bilan taxt uchun kurash olib borayotgandi.

Savdogarlardan olingan ma'lumotlar asosida Rossiya imperiyasi ma'murlari Muzaffarxon o'sha paytda Balxda hukmron bo'lib turgan shahzoda Abdurahmonxondan yordam so'ragani, ammo, u Afg'on Turkistonidagi Maymana bekligi bilan urush olib borayotganligi sababli Muzaffarxonga harbiy yordam ko'rsata olmaganligi bilan bog'liq fikr mulohazalarni yozib qoldirganlar [13, 2].

Amir Muzaffarxonning Afg'on Shahzodasi Abdurahmonxondan yordam so'rashi mantiqli bo'lib, Afg'on Turkistonida yashovchi etnik o'zbek-tojiklarning aksari o'zini Buxoro fuqarolari deb hisoblar va Afg'on hokimlariga uqadar bo'ynsunmasdi. Ammo, amir Do'stmuhammadxon o'zining katta o'g'li Afzalxonni janubiy Turkistonga hokim qilib yuborgach, u mahalliy aholi bilan umumiy til topishga harakat qiladi. Buning uchun u o'z o'g'li Abdurahmonxonga Buxoro amiri Muzaffarxonning qizini olib bergan bo'lsa, Muzaffarxonga o'z qizini xotinlikka berganligini tarixiy manbalardagi ma'lumotlar tasdiqlaydi [14, 237].

Buxoro amiri Muzaffarxon harbiy yordamni o'z kuyovi Abdurahmonxondan so'ragan bo'lib, o'z navbatida u Afg'onistondagi taxt talashishlarda band bo'lganligi bois Buxoroga yordam ko'rsata olish imkoniga ega emasdi. Aksincha, Muzaffarxon o'zi Rossiya imperiyasiga qarshi urush holatida bo'lsada, Abdurahmonxonga Afg'oniston taxtini egallashda harbiy va moliyaviy yordam beradi. 1865 yilda Abdurahmonxonning otasi Afzalxonni Kobul taxtini egallab, ukasi SHERALIXON turmaga tashlagan bo'lib, Abdurahmonxon otasini qutqarish va Afg'oniston taxtini egallash maqsadida Buxorodan harbiy va moliyaviy yordam olib 1866 yilda Kobul taxtini qo'lga kiritadi [15, 235].

Abdurahmonxonning Buxoro amiri Muzaffarxonga kuyov bo'lishi xususidagi ma'lumotlar manbalarda turlicha talqin qilinadi. Keltirilgan ma'lumotlarning birida Amir Muzaffarxon Abdurahmonxonga qizini 1864 yilda turmushga berganligi keltirilib, Afg'oniston taxtiga kuyovini chiqishini ta'minlash va o'zining siyosiy mavqeini kuchaytirish uchun unga harbiy va moliyaviy yordam bergan. Shu yordam evaziga 1866 yilda Abdurahmonxon Kobul taxtini otasi Afzalxonga olib berganligi "Turkiston to'plami"ning 80-tomidagi ma'lumotlarda keltirib o'tilgan [16, 95]. Tarixiy voqeyiliklar shuni ko'rsatadiki, Abdurahmonxon oxir-oqibat amakisi SHERALIXONDAN mag'lub bo'lib, Eron, Xiva, Buxoro va nihoyat Samarqandda qo'nim topadi. 1868-1878 yillar davomida Rossiya imperiyasining faxriy nafaqaxo'ri sifatida yashaydi.

1868 yilda amir Muzaffar Rossiya imperiyasiga qaramlikni tan olgandan so'ng uning o'g'li Abdumalik katta to'raisyonini boshlanadi. Mag'lub bo'lgan Katta To'ra Afg'onistonga borgach, bu erda amir SHERALIXON tomonidan yaxshi kutib olinadi. Katta To'raga o'z qizini nikohlab berish orqali kelajakda Buxoro taxtiga o'z vakilini o'tqazish rejasi vujudga keladi. Bu xabarni eshitgan amir Muzaffarxon o'zi va kuyovlari (Amir Muzaffar ikki qizini Afg'on Turkistonidagi Saripul va Oqshabeklariga turmushga uzatgan va amir SHERALI bu bekliklarni tugatgach, ular Buxoroga qochib kelgandilar - A.A.)ning ashaddiy raqibiga qarshi Rossiya imperiyasidan yordam so'raydi. Bir paytning o'zida esa, Xo'ja Eshon O'ronni Afg'oniston amiri saroyiga elchi sifatida jo'natib, Afg'on Turkistonidagi avvalgi Buxoro erlarini qaytarishni talab etadi. Rossiya va Angliya talabi bilan ikki davlat o'rtasidagi boshlanishi muqarrar bo'lgan urush to'xtatiladi. 1869 yilda Rossiya talabi bilan Buxoroda boshlangan muzokaralarda ikki o'rtadagi chegara Amudaryo deb belgilanadi [17-201].

Afg'oniston taxtiga SHERALIXON mustahkamlanib olgach, Buxoro va Afg'oniston o'rtasidagi munosabatlar tezda ijobiy tomonga o'zgarmagan. "Novoe vremya" matbuot organining 1870 yil 241-sonida; Turkiston general gubernatorligining elchilari Buxoroga kelganda, amir qabulida Afg'on elchilari ham bo'lganligi, afg'onlar kofirlar (ruslar) bilan bir vaqtda o'zlarini qabul qilinishlaridan norozi bo'lib, qabulni tark etmoqchi bo'lganlari, ularni amir qolishlarini iltimos qilgani, afg'onlar Buxoroga Amudaryoning o'ng sohilida qal'a qurish va ruslarga qarshi birgalikda kurashishni talab qilib kelganligi 12 ming afg'on qo'shini chegaradagi Toshqo'rg'onda turganligi bilan bog'liq ma'lumotlar keltirib o'tilgan [18].

Afg'onlarni Angliya hukumati Rossiya bilan urushga tortishga imkon qadar harakat qilgan. Buxoro va Afg'oniston ittifoqi esa, Rossiyaga qarshi kurashda afg'on qo'shinlariga mintaqada erkin harakat qilish imkonini berardi. Rossiyaning Xiva xonligini bo'ysuntirish jarayonida ham Afg'oniston elchilari kelib, Buxoro amiridan ruslarni cho'ldan o'tishda zaruriy narsalar bilan ta'minlamaslikni talab qiladilar. Ammo, Rossiya imperiyasi bilan savdo-iqtisodiy jihatdan kuchli bog'langan buxorolik savdogarlar amirdan afg'onlar talabini bajarmaslikni so'raydilar. Birinchi navbatda tatar savdogari Karatovva u bilan yaqin bo'lgan savdogarlar bu talabni bajarmaslikni talab qiladilar. Ushbu ma'lumotlarni yozar ekan N. Stremouxov Buxoroda Rossiya bilan tinch yashash va urush tarafdorlari hali mavjudligi, o'zini musulmon deb o'ylagan va Afg'oniston elchilarini olib yurgan bir buxorolik; "Bizning qo'shinimiz ruslarni engaladi, amir Muzaffar qo'rqoq u o'zini Rossiya dushmani deb e'lon qilishdan qo'rqadi" - degan jummalarni keltirib

o'tadiki, bu Buxoro va Afg'oniston o'rtasidagi Rossiyaga qarshi kurash masalasi keyingi davrlarda ham diplomatik munosabatlarda asosiy mavzulardan biri bo'lganligini ko'rsatadi [19, 87].

XIX asr oxiri XX asr boshlarida Buxoro hududi orqali olib borilgan Rossiya – Afg'oniston savdo-sotig'idan pul aylanmasi miqdori yildan yilga muttasil oshib borgan. 1905-yilda ikki mamlakat o'rtasidagi savdo aylanmasi 3,964549 rublni tashkil etgan. 1906-yilga kelib esa 5 mln rublga yetgan. Afg'onistondan Rossiyaga ko'rsatilgan yillarda o'rtacha miqdorda 2 mln rubllik tovarlar olib kelinardi [20-6].

Usmonli turk davlatining mintaqada XIX asrning 70 yillaridan ta'siri oshib borib, barcha musulmonlar birligi ramziga aylangandi. Ushbu davlat tashabbusi bilan Buxoro va Afg'oniston davlatlari ayrim masalalarda o'zaro kelishishga muvoffaq bo'ladilar. "Pall-Mall" gazetasi maqolalaridan ko'chirma olgan "Turkiston to'plami"dagi qisqa xabarlarining birida 1870-yilda Kobulga Buxoro va Usmonli turk davlatidan elchilar kelgani, ularni Sherdilxon degan kimsa kuzatib qo'ygani, Buxoro va Afg'oniston davlatlari bir-biriga siyosiy raqiblarini tutib berishlari, siyosiy qochoqlarga boshpana bermasliklarini kelishib olganlar. Shuningdek, Buxoro amiriga ruslar bilan ehtiyotkorona munosabatda bo'lish tavsiyalari berilganligi keltirib o'tilgan [21, 213].

Xulosa qilib aytganda, Buxoro amirligining tashqi siyosatida qo'shni davlat Afg'oniston roli sezilarli darajada bo'lib, yuqorida ko'rsatilgan ikki davlat o'rtasida olib borilgan aloqalar fikrimizning isbotidir. Rossiya bosqini davrida Buxoro amirligi Afg'oniston bilan siyosiy, diplomatik munosabatlari faollashib u goh raqiblik, goh ittifoqchilik asosida bo'ldi. Buning asosiy sababi ikki davlatning ham buyuk davlatlar ta'siri doirasidan chiqib keta olmaganligida edi. Shu sababli Buxoro va Afg'oniston ikki imperiyachi davlatlarning qaram, yarim mustamlakasiga aylandi.

ADABIYOTLAR

1. **Rajabov Q.** Amir Shohmurod yoxud "amiri mas'um" maqolasi. Buxoro mavjlari. 2006. - B. 36-38.
2. **Ergashev J.** Buxoro va Afg'oniston: aloqalarining diplomatik tarixiy tajribasi (XX asr boshi) Buxoro tarixi masalalari (Eng qadimgi zamonlardan hozirgacha).- Buxoro: Durdon, 2016. -B.108-110.
3. **Rizayev B.** XX asr boshlarida Buxoro-Afg'oniston munosabatlari xususida Buxoro tarixi masalalari (Eng qadimgi zamonlardan hozirgacha).- Buxoro: Durdon, 2016.-B.155-157.
4. **Hayitov J.Sh., Mirzaev Sh.M.** Buxoro va Afg'oniston diplomatik aloqalarining tarixiy tajribasi (XIX XX asr birinchi choragi).- V.: Buxoro Davlat Universiteti ilmiy axboroti, 2017. -B.156-159.
5. **Shodiev J.M.** Buxoro amirligi davlatchiligining rivojlanishi.- T., 2010.-B.3-114.
6. **Rajabov Q.** Amir Shohmurod yoxud "amiri mas'um" maqolasi. - Buxoro mavjlari. 2006. - B.36-38.
7. **Toshev H.** XIX asr oxiri XX asr boshlarida Zarafshon o'zbeklarining xo'jaligi va ijtimoiy turmushi.-T.: Fan, 1987.-B.3-100.
8. **Hayitov Sh.A.** Vatan mehri.- Buxoro., 2010.-B.3-88.
9. **Qosimov F.H., Rashidov U.J.** Buxoro amirligining tugatilishi Buxoro tarixi masalalari (maqolalar to'plami). Buxoro.-1996. - B.73-79.
10. Nashi dela v Buxare ot vstupleniya v upravlenie kraem generala Kaufmana //Turkestanskiy sbornik.- SPB., 1869.- Tom 6. - S. 337.
11. Novosti iz Sentralnoy Azii//Turkestanskiy sbornik. - SPb., 1869. - T. 8. - S. 387.
12. Sherali i yego otnoshenie k Anglii//Turkestanskiy sbornik. - T. 296. - S. 427.
13. Russko-indiyskiy vopros//Turkestanskiy sbornik. - T. 33. - S. 544.
14. **Annenkova M.N.** Otnosheniya Anglo-indiyskix vladeniy k severo-zapadnim sosedyam. - SPb., 1874. - S. 95.
15. Turkestanskiy sbornik. SPb., 1871. - T. 41. - S. 318.
16. Novoe Vremya// Turkestanskiy sbornik. - 1870. - № 241. - C.299.
17. **Stemousov N.** Poezdka v Buxaru. - 1854. - S. 87.
18. **Hayitov Sh.A.** Vatan mehri. - Buxoro.,2010. - B. 3-88.
19. Pall-Mall//Turkestanskiy sbornik. -T.41. - S. 318.